

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Фан ва технологияларни ривожлантиришни
мувофиқлаштириш қўмитаси

Ж.Ф. Қорабоев, И.И. Маҳмудов

ПСИХОДИАГНОСТИК ЭКСПЕРТ ТИЗИМИ

Akademiya
Тошкент - 2014

УЎК: 331.108.26: 159.9

КБК: 88.3..

Қ59

Ж.Ф. Қорабоев, И.И. Маҳмудов. Психодиагностик эксперт тизими. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Фан ва технологияларни ривожлантиришни мувофиқлаштириш қўмитаси. -Т.: Akademiya, 2014 й. 104-б.

ISBN 978-9943-368-89-7

УЎК: 331.108.26: 159.9

КБК: 88.3

Тақризчилар:

т.ф.д., проф. Х. Н. Зайнидинов

доценти, п.ф.н., дов. А.И. Расулов

Масъул муҳаррир:

т.ф.н. М.А. Артыкова

Мазкур китобда эксперт тизимини яратиш технологияси ва мантиқий хулоса чиқариш механизми тўғрисида, шунингдек, компьютер психодиагностик услублари, психологнинг тест натижаларини интерпретация қилиш бўйича билимларни компьютерга ўтказиш имкониятини берадиган методология "Раҳбар кадрлар профессионал ва бошқарув қобилиятини баҳолаш" психодиагностик эксперт тизими мисолида ёритилган.

Китобдан интеллектуал тизимларни яратиш билан шуғullanувчи дастурчилар, интеллектуал диагностика тизимлар яратувчи мутахассислар ҳамда психодиагностик масалаларни ҳал этиш билан шуғullanувчи психолог-тадқиқотчилар фойдаланишни мумкин.

Мазкур монография Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Фан ва технологияларни ривожлантиришни мувофиқлаштириш қўмитасининг А-5-051-(А-5-052). «Раҳбар кадрлар профессионал ва бошқарув қобилиятини баҳолашнинг психодиагностик эксперт тизимини яратиш» номли лойиҳаси асосида тайёрланди.

ISBN 978-9943-368-89-7

«Akademiya» нашриёти. Тошкент, 2014

КИРИШ

Ҳозирда иқтисодиётнинг турли соҳаларида мавжуд шаблон ҳисоботларни амалга оширувчи ахборот қидирув тизимлари ёки қатъий жадвал ҳисобларни амалга оширадиган муҳосиблик, муҳандислик масалаларини бажарувчи тизимлар ўрнига, инсонга тақлид қилиб, "фикрлай оладиган" сунъий идрок моделлари ва услублари қўлланиш имтиёзлари яратилмоқда.

Бу каби интеллектуал тизимлар объект тўғрисидаги маълумот ва билимлар базасини ўзаро уйғунлашган ҳолдаги натижалари ҳақида эксперт хулосалар чиқариш имконини беради.

Психология, психиатрия каби инсон психикасини тадқиқ қилиш билан боғлиқ соҳаларда экспериментал психодиагностик услублар алоҳида роль ўйнайди. Мазкур услублар инсоннинг ички ҳолати ва унинг ўзаро муносабатларига ҳос турли хусусиятларини миқдорий баҳолаш имконини беради.

Экспериментал психодиагностик услубларни ривожлантиришда рағбатлантириш, қайд этиш ва психодиагностик маълумотларга иншлов бериш техник воситалари муҳим аҳамият касб этади. Бундай техник воситалар замонавий компьютерларда ўзининг тўлиқ тимсолини тошган.

Тақдим этилаётган китоб бутунги куннинг долзарб муаммоларидан бирига бағишланган бўлиб, унда замонавий ахборот технологиялари услубларини қўлланган ҳолда, раҳбар кадрларнинг профессионал ва бош-

қарув қобилиятини баҳоловчи психодиагностик эксперт тизимини (ЭТ) яратинга оид масалалар ёритилган.

Эксперт тизими технологияси "сунъий инрок" тадқиқот соҳасининг йўналишларидан бири ҳисобланади. Бу йўналишдаги тадқиқотлар инсондан билим, тажриба ва фикрлашни талаб қиладиган масалаларни ечинда, инсонга тақлид қилувчи, унинг фикр юритиш услубини такрорловчи компьютер дастурларини ишлаб чиқиш масалаларига қаратилган.

Маълумки, эксперт тизимининг структураси бошқа амалий дастурлар структурасидан фарқ қилади. Бунга сабаб, интеллектуал процедураларни ҳар доим ҳам уларни маълум бир алгоритм кетма-кетлиги тарзида ёритиб бўлмайди. Одатда, эксперт тизими бошқа ахборот тизимларидан ўзининг қўйидаги таркибий қисмлари билан ажралиб туради:

Бошқарув соҳаси янада мураккаблашиб ва профессионаллашиб бораётган ҳозирги даврда раҳбар кадрларга бўлган талаб ҳам орғиб бормоқда. Бундай шароитда инсондаги мавжуд қобилият ва ҳислатларни тез ва ишончли тарзда таъминлайдиган махсус психодиагностик услубларга катта эҳтиёж сезилмоқда. Яратилаётган замонавий диагностик услубларни оммавийлаштириш, амалиётга жорий этиш учун фақатгина соҳага оид автоматлаштирувчи дастурий тизимларни ишлаб чиқиш зарурдир.

Шу билан бирга, психолог мутахассислардан мавжуд замонавий услубларни мукамал ўзлаштириш ва илмий асосланган хулосалар чиқариш учун катта тажриба талаб қилинади. Раҳбар кадрларни баҳолашда эксперт тизимининг зарурати яна шу билан асосланадики, турли лавозимларга номзодлар танлашда:

- * объективликни таъминлаш;
- * барча шахсларга бирдай талаб қўйиш;
- * уларни ягона мезон бўйича баҳолаш;
- * таниш-билишчиликка йўл қўймаслик имкониятлари яратилади.

Бундан ташқари, эксперт тизимининг афзаллиги яна қуйидагиларда намоён бўлади:

- * эксперт тизимининг билимлар базаси исталганча кенгайтирилиши мумкин, бир марта киритилган билим унда доимо сақланиб қолади;

- * эксперт тизими ташқи чалғитувчи таъсирларга чидамли ёки улардан умуман ҳимояланган дейиш ҳам мумкин. Бу эса олинадиган хулосаларнинг қонунийлиги ва натижаларни баҳолашдаги ҳолисликни таъминлайди;

- * кейинчалик, эксперт тизими янги билимлар тўпламини ҳосил қилиш, тарқатиш, кўпайтириш воситаси сифатида қўллаш мумкин;

- * маълумотлар базасидаги шахсларга тегишли барча маълумотларнинг сир сақланиши кафолати ва бошқарувдаги инсон омили билан боғлиқ этика масаласи эксперт тизими томонидан бепуқсон таъминланади.

Шундан келиб чиқиб айтиш мумкинки, бугунги кунда кадрларни ҳар томонлама, замонавий илмий асосларга таянган ҳолда ва профессионал талаблар асосида баҳолай оладиган эксперт тизимини яратини энг долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Президентиимиз томонидан Ўзбекистонда ахборотлангириш жараёнини фаоллантириш, замонавий ахборот-коммуникация технологияларини тез ва юқори суръатларда ривожлантириш, уларни иқтисодиёт ва жамият ҳаётининг барча соҳаларига жорий этиш ҳамда фойдаланишнинг стратегик устуворликлари белгиланган.

Бугунги кунда фан ва техника илғор ривожланган мамлакатларда ахборот тизимларининг шундай мукамал технологиялари яратилмоқдаки, улар асосида турли компания ва давлат муассасалари нафақат раҳбар, балки муҳим лавозимларга мутасадди ходимларни танлашда ҳам замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиб, иш юритилмоқда.

Лекин шунини айтиб ўтиш лозимки, бугунги кунда дунё бозоридаги мавжуд бундай тизимлар биринчи